

Spelling en didactiek

voor het vo en mbo

Esther Hanssen

Robert Chamalaun

Arina Banga

Martine Gijssel

Jeroen Steenbakkers

2024

>g uitgeverij
van gorcum

© 2024

Uitgeverij Van Gorcum BV
Postbus 43, 9400 AA Assen.

 uitgeverij
van gorcum

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, opgenomen in een AI-applicatie, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

NUR 846

ISBN folio 9789023260301
ISBN ebook 9789023260431

1e druk, 2024

- ∞ Voor de toegang tot het online materiaal bij deze uitgave kunt u inloggen of een account aanmaken op www.vangorcumstudie.nl en vervolgens zoeken op de titel 'Spelling en didactiek'.

Uitgave: Uitgeverij Van Gorcum, Assen
Redactie: Met Stip Teksten, Groningen
Grafische verzorging: Wink Ontwerp, Havelte
Omslagontwerp: Elbert Niezen, Alkmaar
Druk: Drukkerij Van Gorcum, Meppel

Inhoud

Voorwoord	9
------------------	----------

Hoofdstuk 1: Inleiding	13
1.1 Historische achtergrond	14
1.2 Klank en spelling	17
1.3 Vorm en spelling	19
1.4 De basisbeginselen van de spelling	20
1.5 Syllaben en lettergrepen	22
1.6 De taalregels	24
1.7 Didactische aanpak voor spellingonderwijs	26
1.8 Aanbevelingen voor effectief spellingonderwijs	28
1.9 Overzicht boek	33
<i>Intermezzo</i>	34

Hoofdstuk 2: Werkwoordspelling	37
Diagnostische toets	38
2.1 Inleiding	39
2.2 Vaste spellingregels	40
2.2.1 De persoonsvorm	41
2.2.2 Het voltooid deelwoord	45
2.2.3 Overige grammaticale categorieën	46
2.3 Moeilijkheden bij het spellen van werkwoordsvormen	48
2.3.1 Homofone werkwoorden	48
2.3.2 Gebruikmaken van analogie	51
2.4 Didactiek	52
2.4.1 Spellinggeweten, spellingbewustzijn en grammaticaal bewustzijn	52
2.4.2 Spellens volgens een algoritme	53
2.4.3 Rol van spellen tijdens het schrijven	55
2.4.4 Didactische aanpak	56
2.5 Besluit	57
<i>Intermezzo</i>	58

Hoofdstuk 3: Meervoudsvormen en verkleinwoorden	61
Diagnostische toets	62
3.1 Inleiding	64
3.2 Spellingregels meervouden	66
3.3 Spellingregels verkleinwoorden	68

3.4	Didactiek	72
3.4.1	Bronnen	72
3.4.2	Contrasteren	73
3.4.3	Spellinggeweten en spellingbewustzijn in eigen teksten	73
3.4.4	Het nut van spellingopdrachten	75
3.4.5	Kennis van taal	75
3.5	Besluit	77
	<i>Intermezzo</i>	78

Hoofdstuk 4: Samenstellingen en afleidingen 81

	Diagnostische toets	82
4.1	Inleiding	84
4.2	Spellingregels samenstellingen	85
4.2.1	Tussenklank <i>-en</i>	86
4.2.2	Tussenklank <i>-s</i>	89
4.2.3	Koppelteken in samenstellingen	90
4.3	Spellingregels afleidingen	93
4.3.1	Koppelteken in afleiding	94
4.4	Didactiek	95
4.4.1	Focus op de hoofdregels van samenstellingen en afleidingen	96
4.4.2	Geef expliciete, doelgerichte instructie door middel van modeling	98
4.4.3	Stimuleer het morfologisch bewustzijn	98
4.4.4	Gebruik gefocuste revisie in zelfgeschreven teksten	100
4.5	Besluit	100
	<i>Intermezzo</i>	102

Hoofdstuk 5: Hoofdletters 105

	Diagnostische toets	106
5.1	Inleiding	108
5.2	Regels voor hoofdlettergebruik	110
5.3	Moeilijkheden bij het spellen	116
5.4	Didactiek	118
5.4.1	Richt je op de hoofdregels	119
5.4.2	Gebruik een algoritme	120
5.4.3	Stimuleer het taalbewustzijn	122
5.4.4	Oefen de regels in schrijfopdrachten: gebruik gefocuste revisie	122
5.5	Besluit	123
	<i>Intermezzo</i>	124

Hoofdstuk 6: Interpunctie 127

	Diagnostische toets	128
6.1	Inleiding	130
6.2	Regels en aanbevelingen voor correcte interpunctie	132
6.2.1	De punt	132
6.2.2	De komma	133
6.2.3	De puntkomma	135

6.2.4	De dubbele punt	136
6.2.5	De aanhalingstekens	137
6.2.6	Het vraagteken	138
6.2.7	Het uitroepteken	139
6.2.8	Het beletselteken	139
6.2.9	De haakjes	140
6.2.10	Het gedachtestreepje	140
6.3	Didactiek	141
6.3.1	Interpunctie en taalbewustzijn	141
6.3.2	Voorschriften, inzichten, taalbewustzijn	141
6.3.3	Betekenisvolle opdrachten	142
6.4	Besluit	144

Hoofdstuk 7: Differentiatie in het spellingonderwijs		147
7.1	Inleiding	148
7.2	Kenmerken van goed spellingonderwijs	148
7.2.1	Expliciete instructie en modeling	148
7.2.2	Differentiëren	150
7.2.3	Feedback	150
7.3	Signaleren van spellingproblemen	151
7.3.1	Warme overdracht po-vo/vo-mbo	151
7.3.2	Observaties	151
7.3.3	LVS-Toetsen	152
7.3.4	Signaleringstoetsen	153
7.3.5	Verdiepend onderzoek	153
7.4	Mogelijke oorzaken van spellingproblemen	153
7.4.1	Onvoldoende kwaliteit van het spellingonderwijs	153
7.4.2	NT2-leerlingen	154
7.4.3	Dyslexie	156
7.4.4	Specifieke taalontwikkelingsstoornis (TOS)	158
7.5	Begeleiding van leerlingen met spellingproblemen	159
7.5.1	Ondersteuningsniveau 1: goed spellingonderwijs in de klas	160
7.5.2	Ondersteuningsniveau 2: extra instructie en begeleiding	163
7.5.3	Ondersteuningsniveau 3: extra begeleidingslessen	164
7.5.4	Ondersteuningsniveau 4: diagnostische cyclus	165
7.6	Besluit	165
Antwoorden diagnostische toetsen		166
Bijlage 1: fonetisch alfabet		171
Verder lezen		172
Literatuur		174
Register		180
Over de auteurs		182

Voorwoord

Dit boek geeft een overzicht van de belangrijkste spellingregels voor het Nederlands en een didactische aanpak die leraren Nederlands in het voortgezet onderwijs en het mbo kunnen gebruiken om die spellingregels te onderwijzen.

Het boek is vooral bedoeld voor studenten aan de lerarenopleidingen Nederlands, maar ook voor degenen die al werkzaam zijn als leraar Nederlands vormt het boek een overzichtelijk naslagwerk. Daarnaast biedt het overzicht van de belangrijkste spellingregels ook houvast voor anderen die zich beroepsmatig interesseren voor de Nederlandse spelling.

Na een inleiding op de achtergronden van de Nederlandse spelling en de introductie van een didactische aanpak worden de verschillende spellingcategorieën stap voor stap in de achtereenvolgende hoofdstukken behandeld. Het slothoofdstuk gaat in op de uitdagingen bij het geven van spellingonderwijs aan leerlingen of studenten die moeite hebben met spelling.

Ieder hoofdstuk start met een korte diagnostische toets die studenten in staat stelt hun eigen kennis van de spellingregels te toetsen. Op www.vangorcumstudie.nl zijn oefeningen beschikbaar om te maken nadat studenten het hoofdstuk hebben doorgenomen.

Na ieder spellingonderdeel volgt een intermezzo waarin een spellingkwestie uit het voorafgaande hoofdstuk centraal staat. Het doel van deze intermezzo's is tweeledig: enerzijds tonen ze een concrete toepassing van de spelling in een specifieke situatie, anderzijds vormen ze een casus waarover studenten met elkaar of met hun leerlingen van gedachten kunnen wisselen.

Achterin het boek is een termenlijst opgenomen met de belangrijkste vaktermen die besproken worden. Ook bevat het boek een lijst van de gebruikte (wetenschappelijke) literatuur en een overzicht van literatuur ter verdere verdieping. Daarbij is niet gepoogd een uitputtend overzicht te geven van alle relevante publicaties op het gebied van spelling, omdat dit geen handboek is.

We willen Anna Bosman en Anneke Neijt hartelijk danken voor hun kritische blik op de inhoud van dit boek. Daarnaast willen we de volgende collega's bedanken voor hun bijdrage: Suzan Bruininx, Bart de Coo, Christel Dood, Janneke van Haare, Truus Hermans, Glenn Ponten, Nienke Sluiter, Furkan Sogut, Marieke Smit en Helma van de Mheen.

Wij hopen dat dit boek (aankomend) leraren Nederlands houvast en inspiratie biedt bij het onderwijzen van het onderdeel spelling. Wie spelfouten vindt, mag ze houden; we maken elke dag nieuwe.

Nijmegen, 2024
Esther Hanssen
Robert Chamalaun

Hoofdstuk 1

Inleiding

Esther Hanssen & Robert Chamalaun

Wanneer we het onderdeel spelling vergelijken met het onderdeel lezen, dan levert spellen extra uitdagingen op. Het omzetten van klanken naar letters (spelling) biedt immers meer keuzes dan het omzetten van letters naar klanken (lezen). Bovendien hoef je tijdens het lezen de spellingregels niet actief toe te passen, wat bij het spellen wel het geval is. Het is dan ook niet vreemd dat spelling een belangrijke rol speelt in het onderwijs: het is bij uitstek een product van schools leren. Ook in de maatschappij wordt er waarde gehecht aan het gebruik van een correcte spelling. Zo lezen en horen we regelmatig in de media dat jongeren niet meer goed zouden kunnen spellen. Ook hoor je dat de spellingregels vaak veranderen en dat het Nederlands zo lastig is. Maar veranderen de regels wel zo vaak en zijn ze inderdaad zo moeilijk? In dit hoofdstuk behandelen we deze vragen en leggen we de basis van het Nederlandse spellingsysteem uit. Vervolgens bespreken we de didactische aanpak die we in de klas kunnen gebruiken om de verschillende spellingregels uit te leggen en sluiten we het hoofdstuk af met enkele concrete aanbevelingen voor effectief spellingonderwijs.

1.1 Historische achtergrond¹

Spelling berust op afspraken die we volgen als we de gesproken taal vastleggen in schrift. Tot aan het begin van de negentiende eeuw kende het Nederlands geen eenvormige spelling. Zo werd in het Middelnederlands het woord *jaar* geschreven als *jaar*, *jar*, *jaer*, *jair*, *yaer* of *iaer*. Je kon dus geen fouten maken in de spelling, omdat er geen norm was waartegen goed en fout kon worden afgezet. Hierin kwam verandering in 1804, toen Matthijs Siegenbeek in opdracht van de Bataafse Republiek (de Franse overheid dus) de eerste spellingregeling publiceerde onder de naam *Verhandeling over de Nederduitsche Spelling ter bevordering van eenparigheid in dezelve*. De spelling-Siegenbeek had enkele belangrijke uitgangspunten. Ten eerste moest de schrijfwijze van een woord zo veel mogelijk gebaseerd zijn op de standaarduitspraak. Ten tweede moesten dezelfde soort woorden zo veel mogelijk op dezelfde manier geschreven worden. Siegenbeek koos dus voor *gebrekkig* in plaats van **gebrekig*², omdat het meervoud van *gebrek* volgens hem ook **gebrekken* moest zijn, net zoals *gesprek* als meervoud *gesprekken* heeft. Ook meende Siegenbeek dat het voor de juiste spelling nodig is dat spellers beschikken over etymologische kennis, dat wil zeggen kennis van de oorsprong en afleiding van woorden. Hij koos bijvoorbeeld voor de spelling *ambt* in plaats van **ampt* om de verwantschap met het woord *ambacht* te laten zien. Ten slotte mocht de spelling niet te veel afwijken van hoe er al gespeld werd.

Hoewel de overheid in 1804 besloot dat de spelling-Siegenbeek gevolgd moest worden binnen de overheidsdiensten en het onderwijs, was ze niet erg populair. De spelling werd beschouwd als een uiting van Franse staatsdwang. Vooral in Vlaanderen was er hevig verzet, omdat Vlamingen de spelling bovendien als een uitvloeisel van Noord-Nederlandse bemoeienis beschouwden. Schrijver en wetenschapper Willem Bilderdijk was fel gekant tegen het spellingsysteem van Siegenbeek. Volgens Bilderdijk ging het

1 Wil je de historische achtergrond op een toegankelijke manier aan je leerlingen laten zien, dan kun je de Cliphanger 'Waarom verandert onze spelling?' gebruiken (zie: <https://schooltv.nl/video/waarom-verandert-onze-spelling-uit-een-streven-naar-eenvoud>).

2 In dit boek zetten we een asterisk (*) voor foutief gespelde woorden.

systeem bijvoorbeeld niet in op enkele prangende kwesties, zoals het los of aaneenschrijven van samenstellingen en de tussenklanken in samenstellingen, waarna hij in 1829 zelf zijn *Woordenboek voor de Nederduitsche spelling* publiceerde. Bilderdijk genoot groot gezag, met als gevolg dat veel schrijvers kozen voor de spelling-Bilderdijk. Zo leidde de eerste officiële spelling al tot een jarenlange spellingoorlog.

Om te bemiddelen in deze spellingoorlog werd in 1844 een officiële Vlaamse spelling vastgesteld: een compromisspelling die dicht bij die van Siegenbeek stond. Vanaf 1849 werden Taal- en Letterkundige Congressen voor Zuid en Noord gehouden, waarin men toenadering tussen Nederland en België zocht. Ook op die congressen bleef de spellingkwestie de gemoederen bezighouden. Op het eerste congres werd besloten tot de samenstelling van een *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT). De taalkundigen Matthias de Vries en Lambert Allard te Winkel zetten zich aan deze klus, maar het ontbreken van een goede eenheidsspelling stelde hen voor een uitdaging.

Ten behoeve van het WNT ontwierp Te Winkel daarom een spelling, deels gebaseerd op de spelling-Siegenbeek. In 1863 publiceerde hij *De grondbeginselen der Nederlandsche spelling. Ontwerp der spelling voor het aanstaande Nederlandsch Woordenboek*. Een jaar later werd de spelling-De Vries en Te Winkel officieel aangenomen door de Belgische regering. De Nederlandse regering volgde pas in 1883. De belangrijkste uitgangspunten van deze spelling waren de beschaafde uitspraak, de traditie en bestaande woordbeelden, en de etymologie. Later zouden nog enkele spellingwijzigingen volgen (zie kader 1.1).

Kader 1.1 Spellingherzieningen

Een veelgehoorde opmerking over de spelling is dat ze zo vaak verandert. Toch is dit niet het geval. Vanaf het moment dat er sprake was van een eenheidsspelling, de spelling-De Vries en Te Winkel, is de spellingregeling slechts **vier** keer gewijzigd.

Toen in Nederland en België de leerplichtwet werd ingevoerd, respectievelijk in 1900 en 1914, nam het belang van spelling toe. Ieder kind kreeg immers verplicht acht jaar schrijfonderwijs. Er was verzet tegen de spelling-De Vries en Te Winkel. In 1934 voerde de Nederlandse minister Marchant daarom een vereenvoudigde spelling in voor het onderwijs, een aanpassing van de spelling-De Vries en Te Winkel. Voor het onderwijs was het vooral van belang dat leraren niet meer hoefden te doceren over de geslachten van de woorden, want naamvalsuitgangen die je niet uitsprak, hoefde je ook niet meer te schrijven. Je schreef dus *op de stoel* in plaats van **op den stoel*. Er bleef echter wel een klein stukje over van de naamvalsregel, namelijk dat je de naamvals-n wel schreef als de lidwoorden betrekking hadden op namen van mannelijke personen of dieren. Het bleef dus *den man* en *den haan*. Ook vonden aanpassingen plaats bij het schrijven van de enkele <e> en <o> in open lettergrepen. Denk bijvoorbeeld aan de werkwoorden *horen* en *delen* die niet langer gespeld werden als respectievelijk **hooren* en **deelen*. Ook verdween de <sch> zoals in **mensch*; alleen als de <ch> gehoord wordt en in de uitgang <-isch> (bijvoorbeeld *logisch*) bleef deze gehandhaafd. Hoewel de vereenvoudigde spelling-Marchant kritiek kreeg, werd ze in 1946 toch bij wet ingevoerd in België en in 1947 in Nederland. De eerste spellingwet was een feit. Daarmee was dit de **eerste** spellingwijziging.

Op basis van de spelling-Marchant werd in 1954 de *Woordenlijst van de Nederlandse taal* samengesteld, die vanwege de kleur van de omslag de bijnaam het *Groene Boekje* kreeg. Deze woordenlijst was samengesteld door een Vlaams-Nederlandse commissie. De meest ingrijpende beslissing was de keuze voor dubbelvormen: een voorkeurspelling en een toegelaten vorm. Zo was *compressor* de voorkeurspelling, maar *kompessor* werd officieel ook toegelaten. De reden was dat de spellingcommissie niet tot een eensluidend oordeel kon komen. De Nederlandse leden wilden de oorspronkelijke spelling van vooral Franse woorden behouden, maar de Vlamingen wilden de Franse oorsprong camoufleren. De keuze voor dubbelvormen kan als **tweede** spellingwijziging beschouwd worden, waarbij we moeten beseffen dat van eenheid in spelling niet langer sprake was. Men sloot immers een compromis, in de hoop dat het gebruik van de ene dan wel de andere vorm op den duur zou uitwijzen welke van de twee de standaardvorm zou worden.

De tweedeling tussen voorkeurspelling en toegelaten spelling werd in 1956 bij Koninklijk Besluit alweer afgeschaft, in ieder geval voor het onderwijs en de overheidsdiensten, die de voorkeurspelling moesten gebruiken. Anderen waren vrij om te spellen zoals zij wilden en vooral in Vlaanderen hield men nog lange tijd vast aan de toegelaten spelling, met vaker een <k> waar volgens de voorkeurspelling een <c> moest worden gekozen. In deze periode kon je aan de spelling van een krant zien of die uit Nederland of uit Vlaanderen afkomstig was. De beide taalgebieden groeiden uit elkaar, en daaraan wilden de overheden een eind maken door het oprichten van de Taalunie in 1980.

In 1995 verscheen onder auspiciën van de Taalunie een herziening van het *Groene Boekje* onder de titel *Woordenlijst Nederlandse Taal*, waarin het onderscheid tussen voorkeurspelling en toegelaten spelling definitief opgeheven werd. Daarmee was dit de **derde** spellingherziening. Vanaf dit moment was er weer sprake van een spellingeenheid tussen Vlaanderen en Nederland. De nieuwe spellingregeling was echter direct omstreden. Spellingwijzigingen zijn begrijpelijkerwijs niet aangenaam voor wie vertrouwd is met bepaalde woordbeelden. De meest bediscussieerde spellingwijziging had te maken met de tussenletters. De dier-plantregel schreef bijvoorbeeld voor dat een samenstelling waarvan het eerste deel een dier is en het tweede deel een plant, in de samenstelling gespeld werd met een <e> en niet met <en>. Men schreef dus **paardebloem* en niet *paardenbloem*.

In 2005 verscheen ten slotte een gedetailleerd document, de *Technische Handleiding*. Nieuw in de aanloop tot de verschijning van het nieuwe *Groene Boekje*, was dat auteurs van woordenboeken en spellingpublicaties vooraf inzage kregen in deze *Technische Handleiding* en een lijst van 25.000 woorden, en zo een nieuwe editie konden voorbereiden. Ook verleende de Taalunie een kwaliteitslabel aan boeken die de officiële spelling getrouw weergaven. De spelling van 2005 vormde de **vierde** spellingherziening. Daarin werd de dier-plantregel geschrapt.

De *Woordenlijst Nederlandse Taal* (het *Groene Boekje* dus) is geheel gratis te raadplegen via <https://woordenlijst.org>. Hoewel ook de spelling uit 2005 op kritiek kon rekenen, is ze nog steeds de geldige spelling die vastgelegd is in de Spellingwet. Op de website en in het *Groene Boekje* is bovendien de *Leidraad* te vinden, een toegankelijker overzicht van de spellingregels gebaseerd op de *Technische Handleiding*.